

Η χρήση του χώρου

«Οι πλούσιοι πάνε μ' αυτοκίνητο.
Οι φτωχοί με τα πόδια.
Κι εμείς σπάμε πλάκα.»

Ζ.Α. Σάντε, Πλάσματα Συναντιούνται

«...γιατί κάθε οντοπία έχει τους τόπους της
και κάθε παράβαση τα στέκια της»

**Σταύρος Σταυρίδης, Η Διαφήμιση
και το Νόημα του Χώρου**

Είναι γνωστό ότι μια οργάνωση του υπάρχουν θεμελιωμένη στη μεγιστοποίηση του κέρδους και στην ανορθολογική, αντιανθρώπινη σώρευση ωφελιμότητας δεν μπορεί να ανεχθεί την πραγμάτωση του ονείρου στον κοινωνικό χώρο. Επιχειρεί, λοιπόν, με κάθε διαθέσιμο μέσο, τον έλεγχο, τη λογοκρισία, την καταστολή κάθε θεωρητικής επεξεργασίας των ονειρικών βλέψεων και κάθε έλλογης απόπειρας να βιωθούν ονειρικές επιθυμίες. Συνάμα, επιχειρεί να επιβάλει παντού τα δικά της πρότυπα για τη χρήση του χώρου, τα οποία υποβιβάζουν τον άνθρωπο σε παθητικό θεατή και αδηφάγο (πάντα όμως ανικανοποίητο) καταναλωτή μηδαμινοτήτων.

Ήδη από την εποχή του Μπώντλαϊο οργανώνεται —πότε σπασμοδικά και με λυρικές ανταύγειες, πότε έλλογα και συγκροτημένα— μια εναντιωτική διάθεση στη μονοσήμαντη χρήση του χώρου, μια ανοιχτότητα στις εκπλήξεις και στις δημιουργικές αναστατώσεις που προσφέρει η διάσταση του χρόνου, η διαλεκτική της διάρκειας. Οι ποιητές θα συναντηθούν με τους επαναστάτες στην εκπόνηση ενός διηνεκού και πολύπτυχου σχεδίου ανατρεπτικής περιδιάβασης στο χώρο και άρνησης των παραδεδωμένων λειτουργιών του. Θα αρνηθούν τη χρήση της πόλης ως εργασιακού χώρου, ως υπνωτηρίου και ως αχανούς εκθετηρίου εμπορευμάτων, και θα επιδοθούν σε μια ποιητική εξερευνησή της και, ταυτοχρόνως, σε μια πειραματική αναζήτηση νέων τρόπων συμπεριφοράς (συνεπώς, νέων εθίμων και ηθών). Οι συνέπειες ενός τέτοιου εγχειρήματος, εάν αγγίξουν τα άκρα τους, οδηγούν φυσικ-

κά στη ριζική αμφισβήτηση, κριτική και άρνηση ολόκληρου του καπιταλιστικού συστήματος, ολόκληρου του οικοδομήματος ενός «πολιτισμού» θεμελιωμένου στην εργασία.

Ανοιχτοί στην παιγνιώδη συμπεριφορά και στη διάσταση του ονείρου, κάποιιοι πρωτοπόροι κατάφεραν, μέσω αυτής της εξερεύνησης των πόλεων και μέσω των καταγεγραμμένων εμπειριών τους, να επινοήσουν και να προπαγανδίσουν συνειδητά *καινούργιες επιθυμίες*, ριζικά εχθρικές προς εκείνες που διαδίδει ο καπιταλισμός (και οι ποικιλώνυμες παραλλαγές του). Είναι χαρακτηριστικός ο τύπος του *πλάνητα* (flâneur), ο οποίος, στην αυγή κιάλας αυτού του πληκτικού πια αίνου προς την εργασία, αποφασίζει να χρησιμοποιήσει την πόλη παιγνιωδώς και ως λαβυρινθώδες σκηνικό των απολαύσεών του. «Ήταν ακόμη αγαπητές οι στοές», γράφει ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, «μέσα στις οποίες ο πλάνης απέφευγε τη θέα των οχημάτων που δε λογάριζαν τον πεζό για ανταγωνιστή τους. Υπήρχε ο διαβάτης που σφηνώνεται μέσα στο πλήθος· ακόμη όμως υπήρχε και ο πλάνης που χρειάζεται ελεύθερο χώρο και δε θέλει να στερηθεί την ιδιωτική του σχόλη. Παραμένει αργόσχολος, καθότι άνθρωπος με προσωπικότητα· διαμαρτύρεται έτσι ενάντια στον καταμερισμό εργασίας που μετατρέπει τους ανθρώπους σε ειδικούς. Διαμαρτύρεται εξίσου ενάντια στη φιλοπονία τους». Ήδη, αν και δίχως να είναι πάντα συνειδητή, μια τέτοια στάση αντιτίθεται επίφοβα στην ηθική της εργασίας.

Ενδεικτική επίσης είναι η πολύμοχθη και πολύκαρπη περιπλάνηση του Τόμας ντε Κουίνσιν στα λαβυρινθώδη σοκάκια του Λονδίνου, όταν αναζητούσε την περίφημη πια ευεργετιδά του, τη φτωχή Άννα. Δεν τη βρήκε· ανακάλυψε όμως «άγνωστες γαίες», έναν ολόκληρο κόσμο που ήταν κρυμμένος από την κακόβουλη δημοσιότητα και ζούσε με ανεμπόδιση ένταση —ανακάλυψε μια πρωτόεια εκδοχή του βορειοδυτικού περάσματος προς τη *γεωγραφία της αληθινής ζωής*, εμπνέοντας πολλά τολμηρά και ρηξικέλευθα πνεύματα των μεταγενεστέρων γενεών. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το συγγραφέα της *Δολοφονίας ως μίας εκ των Καλών Τεχνών* έναν από τους πρώτους εξερευνητές αυτής της γεμάτης εκπλήξεις ηπείρου που είναι η σύγχρονη, κοσμοβριθής μεγαλούπολη.

Αργότερα, οι λεγόμενες ιστορικές πρωτοπορίες (Φουτουρισμός, Νταντά, Σουρρεαλισμός) επεδίωξαν μια πιο συστηματική κριτική της χρήσης του χώρου. Εναντιωνόμενοι, με τον τρόπο τους ο καθένας, στο σύνολο των δομών ενός κόσμου που θεωρούσαν ασφυκτικά πεπαλαιωμένο, οι πρωταγωνιστές των κινημάτων αυτών φρόντισαν να επεκτείνουν τη δράση τους πέρα από μια παρέμβαση στον τομέα της καλλιτεχνικής έκφρασης και να προχωρήσουν σε κρίσιμες κριτικές της χρήσης του χώρου. «Κάθε γενιά πρέπει να χτίζει τη δική της πόλη», θα αποφανθούν οι φουτουριστές προπαγανδίζοντας *ευεργετικές κατεδαφίσεις*. Ο κατ' εξοχήν φουτουριστής αρχιτέκτων Σαντ' Ελία θα γράφει: «Το φουτουριστικό κτίριο θα αναδυόταν μέσα από το πολυδαίδαλο συγκοινωνιακό δίκτυο που θα απλωνόταν κάτωθι του. Πρέπει να μετεωρίζεται ψηλά, στο χείλος μιας πολυτάραχης αβύσσου: ο δρόμος δε θα βρίσκεται πια στο έδαφος σαν χαλί, αλλά θα βυθίζεται πολλά πατώματα μέσα στη γη, αγκαλιάζοντας τη μητροπολιτική κυκλοφορία, ενώ οι απαραίτητες διασυνδέσεις θα εξασφαλίζονται από μεταλλικούς διαδρόμους και ταχυκίνητα πεζοδρόμια». Παρά τη δαιμονιακή φαντασία τους, ωστόσο, οι φουτουριστές έμειναν ολέθρια προσηλωμένοι σε μιαν άκριτη λατρεία της τεχνολογίας και σε μιαν υστερική απόρριψη κάθε πτυχής του παρελθόντος —γεγονός που αποστέωσε την ανατρεπτική δυναμική των συλλήψεών τους και τους

κατέστησε, εν τέλει, γραφικούς υποστηρικτές του Μουσολίνι και του κόσμου που καμώνονταν ότι πολεμούσαν.

Απεναντίας, ο ντανταϊστής Κουρτ Σβίττερς παρέχει ένα θαυμάσιο παράδειγμα δημιουργικής και αντισυμβατικής χρήσης του χώρου, δημιουργώντας επί χρόνια την περίφημη *Στήλη* του, ένα πρωτότυπο μνημείο στη φιλία, στη συντροφικότητα και το αντιεμπορευματικό πνεύμα. Η *Στήλη* ήταν ένα γλυπτό in progress, το οποίο συνετίθετο αενάως από κάθε λογής υλικά και από (αλλόκοτα συνήθως) αναμνηστικά, προερχόμενα από τους φίλους του και προεξάρχουσες φυσιογνωμίες της αβάνγκαρντ εκείνης της εποχής. Όλο το σπίτι του στο Αννόβερο έγινε πια ένα «φυλάκιο μνήμης», μια σειρά πρωτόγνωρων σπηλαίων που περιέβαλλαν τη *Στήλη* και φιλοξενούσαν υποδειγματικά τον «μπαρόκ χαρακτήρα, ο οποίος διακρίνει πάντα ξεκάθαρα τις προσπάθειες για μια ολοκληρωμένη τέχνη» (Ντεμπόρ, *Η Αρχιτεκτονική και το Παιχνίδι*).

Για τους ντανταϊστές, οι πόλεις έγιναν τα αχανή και λαβυρινθώδη σκηνικά των ατέμνων αυτοσχεδιαστικών παραστάσεων, των οποίων οι ίδιοι ήταν σκηνοθέτες και πρωταγωνιστές. Φρόντιζαν, όπως ο ντε Κουίνσυ, να εξερευνούν τους αχαρτογράφητους τομείς των μητροπόλεων —αν και δεν κατάφεραν να προβούν σε γόνιμες κριτικές για την παιγνιακή τους μεταμόρφωση (όπως οι σουρρεαλιστές) μήτε και προχώρησαν στη θεμελίωση μιας ιστορικά καινοφανούς επιστήμης σαν την *ψυχογεωγραφία* (όπως έκαναν οι λεττριστές, μερικές δεκαετίες αργότερα).

Ο Αντρέ Μπρετόν και οι σουρρεαλιστές πειραματίστηκαν μανιωδώς με την ποίηση των *τυχαίων συναντήσεων* μέσα στις πόλεις, και ιδιαίτερα στο Παρίσι. Όντας ένα κεντρικό εργαστήρι για την ανάπτυξη νέων τρόπων αίσθησης και αντίληψης της πραγματικότητας, δεν αγνόησαν την ποιητική δύναμη των περιπλανήσεων σε απαγορευμένες ζώνες, σε συνοικίες όπου δρούσαν οι άνθρωποι του Αρνητικού, σε σαγηνευτικά βουλεβάρτα που θα έπρεπε να αναδιαμορφωθούν ώστε να υπηρετήσουν το πολύπλευρο πάθος για τον αέναο μετασχηματισμό των συνθηκών της ζωής.

Προχώρησαν, μάλιστα, σε πειραματικές έρευνες και συγκεκριμένες προτάσεις για μιαν ανατρεπτική διευθέτηση των αστικών χώρων και μια (αντι)χρήση ήδη υπαρχόντων συμβόλων του Παρισιού.

Αφού έθεσαν το ερώτημα τι θα έπρεπε να κάνει κανείς για να διατηρήσει, να τροποποιήσει ή να καταργήσει ορισμένα πασίγνωστα μνημεία, έδωσαν τις εξής ενδιαφέρουσες απαντήσεις:

Την Αψίδα του Θριάμβου: Να την ανατινάξει, αφού τη θάψει σε ένα βουνό από κοπριά.

Τον Οβελίσκο: Να τον μεταφέρει στην είσοδο των Σφαγείων, όπου θα τον κρατάει το τερασσιο γαντοφορημένο χέρι μιας γυναίκας.

Τον Πύργο του Σαιν Ζακ: Να τον διατηρήσει όπως είναι, αλλά να κατεδαφίσει την υπόλοιπη συνοικία και να απαγορεύσει την προσέγγιση σε απόσταση ενός χιλιομέτρου με την ποιή του θανάτου.

Το Άγαλμα του Γαμβέττα: Να το καταστρέψει.

Την Όπερα: Να τη μετατρέψει σε συντριβάνι αρωμάτων. Να ξαναφτιάξει τη σκάλα με κόκαλα προϊστορικών ζώων.

Το Δικαστήριο των Παρισίων: Να το κατεδαφίσει. Ας καλυφθεί ο τόπος με υπέροχα συνθήματα που θα φαίνονται από το αεροπλάνο.

Την Παναγία των Παρισίων: Να αντικαταστήσει τους πύργους με ένα τεράστιο σερβίτσιο για λάδι και ξύδι, που η μία μπουκάλα του θα είναι γεμάτη αίμα και η άλλη γεμάτη σπέρμα. Το κτίριο να γίνει σεξουαλικό σχολείο για παρθένες.

Εξάλλου, οι σουρρεαλιστές εγκωμίασαν τον Ταχυδρομό Σεβάλ, ο οποίος είχε την τόλμη και την εκκεντρική διάθεση να εγείρει μόνος του ένα απολύτως δικής του εμπνεύσεως κτίσμα, γνωστό ως το Ιδανικό Παλάτι.

Ας σημειωθεί, επίσης, μια ρηξικέλευθη και περιπετειώδης χρήση του χώρου και από μεμονωμένους συγγραφείς όπως ο Χένρυ Μίλλερ, ο οποίος διέσχισε τις κακόφημες συνοικίες του Παρισιού αποκορυπτογραφώντας τα ποιητικά σύμβολα του παρόνομου πάθους που ανέδιδαν κάθε νύχτα. Ακόμη, αξίζει μνείας η σπαρακτική περιπλάνηση του Ντον Μπέροναμ (πρόκειται για τον αλκοολικό ήρωα στο *Χαμένο Σαββατοκύριακο* του Τσαρλς Τζάκσον), ο οποίος περιφρονώντας, μελαγχολικά αλλά αμείλικτα, κάθε κοινωνική σύμβαση προορισμένη να επιβάλει άκαμπτους και αβάσταχτα πληκτικούς νόμους στη χρήση του χώρου, διασχίζει τη μισή Νέα Υόρκη μέσα σε μια μέρα, επιτρέποντας στον εαυτό του μιαν εξόχως πρωτότυπη αντιμετώπιση της πόλης.

Πάντως, εκείνοι που συστηματοποίησαν την εξερεύνηση των πόλεων και την αντιμετώπισή τους ως διάκοσμοι για το μεγάλο παιχνίδι της ανθρωπινότητας, της εκδίπλωσης δηλαδή των δημιουργικών παθών και της πραγμάτωσης ακόμη και των πλέον ανομολόγητων επιθυμιών (ύστερα πάντα από την πειραματική και έλλογη επεξεργασία τους), ήσαν οι θεωρητικοί της *Λεττριστικής Διεθνούς* και, εν συνεχεία, της *Καταστασιακής Διεθνούς*. Οι λεττριστές ανέπτυξαν από το 1953 (και με αφορμή το προπαρασκευαστικό κείμενο *Συνταγές για μια Καινούργια Πολεοδομία*, του Ιβάν Στσεργλόφ) τις έννοιες της *περιπλάνησης* (*dérive*) και της *ψυχογεωγραφίας*.

Ο Στσεργλόφ εκκινεί με μια λυρική καταδίκη της πλήξης που δεσπόζει στις σύγχρονες πόλεις: «Βαριόμαστε στην πόλη, δεν υπάρχει πια βωμός του ήλιου [...] Κι εσύ, λησμονημένη, με τις αναμνήσεις σου χίλια κομμάτια απ' όλες τις εκπλήξεις του Άτλαντα, ξέπεσες στα κόκκινα υπόγεια του Παλί-Κάο, χωρίς μουσική και γεωγραφία, έχοντας ξεχάσει το αγρόκτημα όπου οι ρίζες συλλογιούνται, το παιδί και το κρασί γίνονται θρύλοι. Τώρα όλα τέλειωσαν. Δε θα ξαναδείς το αγρόκτημα. Δεν υπάρχει πια. Πρέπει να φτιάξουμε το αγρόκτημα». Προχωρεί υποστηρίζοντας την επιτακτική ανάγκη δημιουργίας νέων περιβαλλόντων, επινόησης νέων τρόπων αντιμετώπισης της διαλεκτικής φύση/πόλη, επανανακάλυψης και ορθολογικής διεύρυνσης των παλαιών μύθων καθώς και της ψυχανάλυσης, μιας διεύρυνσης που θα τους θέσει στην υπηρεσία της αρχιτεκτονικής με σκοπό τον εμπλουτισμό των τέψεων και των παθών. «Κατά κάποιον τρόπο», γράφει ο Στσεργλόφ, «ο καθένας θα κατοικεί στον προσωπικό του "Καθεδρικό Ναό". Θα υπάρχουν χώροι που θα μας κάνουν να ονειρευόμαστε καλύτερα από όλα τα ναρκωτικά, σπίτια όπου δε θα μπορείς παρά να ερωτεύεσαι, μέρη που θα θέλγουν ακαταμάχητα τους ταξιδιώτες».

Ο Γκυ Ντεμπόρ, ύστερα από έναν πειραματισμό που διήρκεσε περί τα πέντε χρόνια (1953-58), θα εκθέσει τα συμπεράσματά του στο κείμενο *Η Θεωρία της Περιπλάνησης*. Εκεί ορίζει την *περιπλάνηση* ως «μια τεχνική βιαστικού περάσματος μέσα από τις ποικίλες ατμόσφαιρες μιας πόλης», διαχωρίζοντάς την από τις κλασικές έννοιες του ταξιδιού ή του περίπατου, και συνδέοντάς την άρρηκτα με μια παιγνιώδη-κατασκευαστική συμπεριφορά.

«Ένα ή περισσότερα άτομα», γράφει, «που ρίχνονται στην περιπλάνηση, απαρνιούνται, για κάποιο μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα, τους λόγους για τους οποίους συνήθως μετακινούνται και δρουν, τις σχέσεις τους, τις δουλειές τους και τις συνηθισμένες διασκεδάσεις τους, για να αφηθούν ελεύθερα όπου τα πάει ο χώρος και οι συναντήσεις που αντιστοιχούν σε αυτόν. Σε αυτό το πείραμα, το τυχαίο παίζει λιγότερο καθοριστικό ρόλο από όσο θα νόμιζε κανείς: από τη σκοπιά της περιπλάνησης κάθε πόλη έχει ένα ψυχογεωγραφικό ανάγλυφο, έχει σταθερά σημεία ή στροβίλους που απαγορεύουν την πρόσβαση σε ορισμένες ζώνες ή την έξοδο από αυτές».

Ως *ψυχογεωγραφία*, εν τω μεταξύ, ορίζεται η ανάληψη της μελέτης των επακριβών νόμων και των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων του γεωγραφικού περιβάλλοντος, συνειδητά διευθετημένου ή όχι, που επιδρά άμεσα στη συγκινησιακή/συναισθηματική συμπεριφορά των ατόμων.

Το εγχείρημα του Ντεμπόρ και των φίλων του συνδέεται άμεσα με εκείνο του flâneur και του Μπωντλαίρ. Αλλά πρόκειται για την *πραγμάτωση* των ποιητικών εκλάμψεων εκείνων των πρωτοπόρων της μοντέρνας ποίησης στο *κοινωνικό πεδίο* και για το άπλωμά τους σε όλες τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης έκφρασης. Πρόκειται, μάλιστα, για τη συνειδητή επεξεργασία, διεύρυνση και προπαγάνδισή των νέων επιθυμιών που σπασμοδικά, σαν ενστικτώδη σκιρτήματα, είχαν συλλάβει και εκφράσει οι ποιητές των καπηλειών στο Παρίσι. «Πάνω απ' όλα, όμως, η μοντέρνα ποίηση των εκατό τελευταίων χρόνων ήταν εκείνη που μας είχε οδηγήσει εκεί. Ήμαστε κάποιοι που σκεπτόμαστε ότι έπρεπε να υλοποιήσουμε το πρόγραμμά της και, σε κάθε περίπτωση, να μην κάνουμε τίποτε άλλο» (Ντεμπόρ, *Πανηγυρικός*).

Βλέπουμε εδώ την κορύφωση της απόπειρας σύγκλισης της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας με την εμπροσθοφυλακή του εργατικού κινήματος — μια κορύφωση, η κρισιμότητα της οποίας δεν έχει ακόμη επαρκώς αναλυθεί (κυρίως λόγω κάποιας ολέθριας καχυποψίας ορισμένων, η οποία δυστυχώς ακόμη ταλανίζει τους ανατρεπτικούς κύκλους!).

Η εκ μέρους των καταστασιακών απόπειρα πραγμάτωσης της μοντέρνας ποίησης τους οδήγησε στη συστηματική κριτική και καταδίκη των συνθηκών ζωής στη σύγχρονη πόλη, στην εξιχνίαση των κρυπτογραφημάτων τους, θεωρώντας ότι οι συνθήκες αυτές δεν επιτρέπουν το πέρασμα σε έναν ανώτερο ηθικοαισθητικό πολιτισμό. Φρονούν ότι η κατάργηση των συνθηκών αυτών, η υπέρβαση της εμπορευματικής κοινωνίας και η συγκρότηση μιας κοινωνίας που θα θεμελιώνεται στην ελεύθερη αυτοπραγμάτωση όλων των μελών της, μέσω της ανεμπόδιστης (και, φυσικά, αντι-ωφελμιστικής) εκπύχωσης όλων των δημιουργικών δυνάμεών τους, επιβάλλει τη σύμπτυξη αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στην καλλιτεχνική και πολιτική πρωτοπορία. Με κάπως λησμονημένους όρους: το προλεταριάτο οφείλει να συναντήσει τους καλλιτέχνες του και το πρόγραμμά του να εμπλουτισθεί αποφασιστικά από τις πειραματικές έρευνές τους. «Ο κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε», διατείνεται ο καταστασιακός Αμπντελχαφίντ Χαντίμπ (στο κείμενο *Δοκίμιο Ψυχογεωγραφικής Περιγραφής της Αγοράς του Παρισιού*), «και κατ' αρχήν μέσα στο υλικό περιβάλλον του, αποκαλύπτεται κάθε μέρα και πιο ασφυκτικός. Μας πνίγει. Δεχόμαστε βαθιά την επίδρασή του. Αντιδρούμε σύμφωνα με το ένστικτό μας, αντί να αντιδρούμε σύμφωνα με τις επιθυμίες μας. Με μια λέξη, αυτός ο κόσμος κυριαρχεί πάνω στον τρόπο ύπαρξής μας, και μας συ-

ντρίβει. Μόνο μετά την αναδιοργάνωσή του, ή μάλλον μετά την έκρηξή του, θα φανούν οι δυνατότητες οργάνωσης, σε ένα ανώτερο επίπεδο, του τρόπου ζωής».

Οι καταστασιακοί εργάστηκαν με συνέπεια στην κατεύθυνση αυτή, στην κατεύθυνση δηλαδή της ηθικοαισθητικής κριτικής του συνόλου των συνθηκών που διέπουν την καθημερινή, κοινωνική ζωή, κάνοντας πολλά (και βαρυσήμαντα, όπως απέδειξε η ευτυμφορία της Ιστορίας) βήματα πέρα από τις χυδαιομαρξιστικές καθηλώσεις στην οικονομική και μόνο σφαίρα.

Η επιμονή τους, και ειδικά του Ντεμπόρ, στο ζήτημα της βίωσης του χρόνου, στην (ανατρεπτικών προεκτάσεων) απόπειρα να ζήσουμε το χρόνο μας βαθιά, περιφρονώντας τις επιβαλλόμενες από το σύστημα της καπιταλιστικής κάρπωσης της εργασίας κατατημώσεις του χρόνου σε, αδιάφορα προς την εγγενή ανθρώπινη ανησυχία, στάδια, μας επιτρέπουν σήμερα πολύτροπους πειραματισμούς με τη χρήση του χώρου, μια χρήση που σκοπεύει (σε ύστατη ανάλυση) στην κατάργηση του καταμερισμού της εργασίας και στην έλευση μιας εποχής κατά την οποία οι άνθρωποι θα κατασκευάζουν διαρκώς τα σκηνικά ενός αφυπνισμένου ονείρου —και αυτή θα είναι η μοναδική δραστηριότητά τους.

Κι έτσι, θα σμίξουμε εκ νέου με εκείνο το τόσο λακωνικό όσο και μεστό σε σημασίες και προεκτάσεις πρόταγμα: **ΝΑ ΓΙΝΕΙ Η ΠΡΑΞΗ, ΑΔΕΛΦΗ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ.**

Ενδεικτική βιβλιογραφία

1. Internationale Situationniste (Καταστασιακή Διεθνής), *Το Ξεπέρασμα της Τέχνης*, μετάφραση/επιλογή κειμένων Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία.
2. Internationale Situationniste, *Χωροταξία*, μετάφραση Κλωντ Λωράν, Πάνος Τουρνικιώτης, εκδόσεις Άκμων.
3. Βάλτερ Μπένγιαμιν, *Σαρλ Μπωντλαίρ, Ένας λυρικός στην ακμή του καπιταλισμού*, μετάφραση Γιώργος Γκουζούλης, εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
4. Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, *Προλογίζοντας έναν Αιώνα, Φουτουρισμός, Νταντά, Σουρρεαλισμός*, εκδόσεις Οξύ.
5. Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, *Βορειοδυτικό Πέρασμα, Cobra, Λεττριστές, Καταστασιακοί*, εκδόσεις Ελευθερος Τύπος.
6. Σταύρος Σταυρίδης, *Διαφήμιση και το Νόημα του Χώρου*, εκδόσεις Στάχυ.
7. Γκυ Ντεμπόρ, *Τι είναι ο Λεττρισμός*, μετάφραση Αλέξανδρος Ζαργκούρογλου, εκδόσεις Ελευθερος Τύπος.
8. Γκυ Ντεμπόρ, *Πανηγυρικός*, μετάφραση Κώστας Οικονόμου, εκδόσεις Ελευθερος Τύπος.
9. Τσαρλς Τζάκσον, *Το Χαμένο Σαββατοκύριακο*, μετάφραση Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, εκδόσεις Ερατώ.